

hiperkorektni zapis za *kyč iz *keč. Iz kratke *u*-jevske stopnje je sln. dial. *keka* »bujni lasje«, *kěčka* »šop« poleg *káčka* »strešni zatrep, grbec, zavih na podkvi«, enako tudi slš. *kečka* in č. *kštice*, stp. *kszczyca* »šop, bujni lasje«. Baltskemu pomenu v lit. *kaũkas* »palček« let. *kauks* »isto« pa še najbolj ustreza sln. dial. *kešë*, *kěšek* »prtljakavec«, čeprav te dialektične oblike po tvorbi niso jasne.

Iz ide. **key-* »upogibati, kriviti« je ne samo v južnoslovanskih jezikih, ampak tudi drugod po slovanskem svetu mnogo oblik, ki jih dosedaj še niso registrirali etimološki slovarji. Skok je že pri sbh. *čubrast* »z majhnimi ušesi« (Črna gora), *čubra* »ime kozi« (ERHS I 339) iz **key-bh-* prezrl enako tvorjeno sti. *kubra-* »uhan, vdolbina« (o tem Pokorný, VWb. 590). (O sbh. *čulav* »z majhnimi ušesi«, sln. *šũl* in *kũlj* »isto« glej Bezlaj, Radovi ANBiH XXXV 88 in Etimologija, 1971, 378). Pisanost oblik, ki pri takšnih izredno frekventnih in produktivnih osnovah ruši naše dosedanje predstave o enotnem praslovanskem jeziku, zasluži v slavistiki prav posebno pozornosti in čim skrbnejše obdelave.

Tatjana Srebot

PA Ljubljana

POSKUS KONTRASTIVNE ANALIZE SLOVENSKEGA FONEMA /v/ Z ANGLEŠKIM FONEMOM /v/

V svoji praksi poučevanja angleščine spet in spet ugotavljam, da je med najbolj trdovratnimi problemi izgovarjave pri mojih študentih glas [v]¹. Namesto angleškega zobnoustničnega trajnika s priporo izgovarjajo ali zobnoustnični trajnik brez pripore [v], to je nekak ohlapen [v], ali dvoustnični trajnik s priporo [w], ali pa dvoustnični trajnik brez pripore [u], nekak kratek [u]. Zakaj tako? Saj je znano, da ima tudi slovenščina zveneč zobnoustnični trajnik s priporo [v]. Slovenci ga torej znamo izgovarjati. Če imamo kljub temu težave z izgovarjavo tega glasu v angleščini, pomeni, da slovenski fonem /v/ in angleški fonem /v/ ne moreta biti isto. Tudi če imamo Slovenci fonetično isti glas kot Angleži, mora biti v uporabi tega glasu nekje bistvena razlika med slovenščino in angleščino. Če ta razlika ni fonetična, je potem lahko le položajna. Kljub deloma istim glasovom v slovenščini in angleščini, se glasovna sistema, način, kako se ti glasovi vežejo med sabo v vsakem od obeh jezikov, ločita. Od tod težave. Vsak Slovenec, ko se uči angleščino, avtomatično in instinktivno prenaša od ranih otroških let zakoreninjene artikulacijske navade — fonološki sistem materejnega jezika — v tuji jezik.

Kako je fonem /v/ razvrščen v slovenščini in kako v angleščini, ali ima, in katera alofone ima v vsakem od obeh jezikov?

¹ [] fonetična oznaka, // fonološka oznaka.

Kot je splošno znano, ima fonem /v/ v slovenščini več alofonov, odvisno od položaja. V zborni izreki je /v/²: 1. na začetku ali sredi besede pred vsemi vokali zveneč zobnoustničen trajnik s priporo [v], npr. veva ['ve:va], vrt ['vərt]. 2. Na koncu besed za vokali ter sredi ali na koncu besede pred zvočniki in navadnimi soglasniki je zveneč dvoustnični trajnik brez pripore [ʋ], npr. siv ['si:ʋ], mravlja ['mra:ʋlja], ['si:ʋkast], sivk ['si:ʋk]. 3. Na začetku besede pred zvenečimi soglasniki je zveneč dvoustnični trajnik s priporo [w], npr. vzeti ['wze:ti]. 4. Na začetku besede pred nezvenciimi soglasniki ali med dvema soglasnikoma, od katerih je drugi nezvенеč, je nezvенеč dvoustnični trajnik s priporo [M], npr. vsak ['M sAk], predvsem [pret'M sɛm]. 5. Na koncu besede za zvočnikom je [ʋ], npr. vrv ['vərʋ]. Pod 3, 4 in 5 [ʋ] lahko nastopa v prosti variaciji z medfonemsko varianto, zlogotvornim [u].

5. Na koncu besede za zvočnikom je [ʋ], npr. vrv ['vərʋ]. Pod 3, 4 in 5 [ʋ] lahko nastopa v prosti variaciji z medfonemsko varianto, zlogotvornim [u].

V angleščini /v/ nima omembe vrednih alofonov in nastopa v naslednjih položajih³: 1. na začetku besede pred samoglasniki in [j], npr. vine ['vain]⁴, view ['vju:]; 2. sredi besede pred samoglasniki in soglasniki⁵ in na koncu v sklopu soglasnikov, npr. event. [i:'vent], evening ['i:vniŋ], loved ['lʌvd], ovens ['ʌvnz]. 3. na koncu besede za samoglasnikom, npr. love ['lʌv]. — Zadeva je tako preprosta, da ne bi mogla biti bolj: v angleščini izgovarjamo fonem /v/ vedno kot [v] in ga pišemo s črko »v«. In vendar za nas nikakor ni preprosta.

Poglejmo, katere slovenske položaje prenaša lahko Slovenec v angleški fonološki sistem. Ugotovimo, da sta to prvi in drugi položaj: /v/ pred samoglasniki v začetku in sredi besede, realiziran v slovenščini kot [v] in /v/ za samoglasniki na koncu besede, ter pred soglasniki, realiziran kot [ʋ]. V položajih 3, 4 in 5 /v/ ne nastopa v angleščini in zato za našo kontrastivno analizo ne pridejo v poštev. — Če bi primerjali angleški fonem /v/ s slovenskim, to se pravi s stališča, da je angleščina materin jezik in slovenščina tuji, bi seveda morali te položaje upoštevati in bi bili za Angleža vir problemov glede izgovarjave slovenskega /v/. — Položaja pod 1 in 2 krijeta vse angleške. V angleščini potemtakem fonem /v/ ne nastopa v nobenem takem položaju, v kakršnem ne bi tudi v slovenščini.

Že takoj na prvi pogled vidimo, da v položaju pred vokali, kjer je v obeh jezikih realiziran kot [v], ne bi smelo biti težav. Sistema se tu skladata in ni vzroka, da bi ga Slovenec napačno izgovarjal.

² Jože Toporišič, Slovenski knjižni jezik I. Maribor 1965. Str. 132—133.

³ A. C. Gimson, An Introduction to the Pronunciation of English. London 1970. Str. 181.

⁴ Transkripcija angleških besed je po English Pronouncing Dictionary Daniela Jonesa, London 1967 z izjemo glasov [w] in [u], kjer se zaradi primerjave s slovenščino držim transkripcije, ki je pri nas v navadi, in transkribiram angleški dvoustnični trajnik brez pripore v soglasniškem položaju [w] in v vokalnem položaju [u], z [ʋ]. Transkripcija angleških besed je dejansko fonemska. Ker pa lahko kontrastiramo slovenske in angleške glasove le na fonetični ravni, v našem primeru fonetične realizacije slovenskega in angleškega /v/, eventualne pomankljivosti v oznaki ostalih angleških glasov tukaj niso važne.

⁵ Pojem »soglasnik« v angleščini obsega zvočnike in nezvočnike.

Nekaj primerov slovenskih in angleških besed, kjer nastopa /v/ pred vokalom. Ker gre le za glasovno primerjavo, ni pomen besed nič važen.

slovensko:	angleško:
vil ['vi:l]	veal ('vi:l]
vejnat ['ve:ɲnat]	vain ['vein]
vest ['ve:st]	vest ['vest]
Veri ['vɛ:ri]	very ['veri]
veter ['ve:tər]	vet ['vet]
verz ['vɛ:rs]	verse ['vɜ:s]
sever ['se:vər]	sever ['sevə]
kava ['ka:və]	cover ['kʌvə]

In vendar vem iz skušnje, da Slovenec tudi ta [v] ne izgovarja pravilno v angleščini, ali bolje, da se mora nekoliko potruditi, če ga hoče pravilno izgovoriti. Ker je [v] v angleščini izrazito spirantski glas, so angleška ušesa posebej občutljiva za vsak odklon od te pripore. Tu naletimo še na drug problem. Drži, da je /v/ v slovenski zborni izreki pred samoglasniki zveneč zobnoustničen trajnik s priporo. Vendar, kdo neki govori po pravilih zborne izreke, kadar govori spontano? V splošnem pogovornem jeziku (razen v narečno obarvanem na severovzhodu Slovenije), za katerega je značilen manj napet izgovor, izgovarjamo ta glas zelo »leno«, komaj ali nič ne dvignemo spodnjih zob k zgornji ustnici, tako da izgubi glas, ki ga artikuliramo, priporniški značaj in postane zobnoustničen trajnik brez pripore [v], aproksimant, ali pa celo dvoustničen trajnik brez pripore ali z njo, brez zaokrožitve ali s šibko zaokrožitvijo ustnic [ʋ] ali [w], zadnja dva zlasti še, če je pogovorni jezik govoreče osebe gorenjsko narečno obarvan. Da je to tako splošen pojav, je zabeležil že dr. France Bezlaj v svojem Orisu slovenskega knjižnega izgovora, ko je ugotovil, da so vse njegove tri poizkusne osebe, vsi trije izobraženci, rabile zveneči zobnoustnični pripornik samo pred ozkimi vokali i, e in deloma o⁶. Sama v svoji praksi nisem opazila, čeprav sem bila posebej pozorna na to, da bi Slovenci pred angleškimi prednjimi vokali višje lege pogosteje pravilneje izgovarjali angleški [v] kot pred drugimi vokali. Zobnoustnični aproksimant je v spontani angleški govorici študentov iz vseh predelov Slovenije, razen severovzhoda, kaj običajen. V zborni izreko je dvooustnični trajnik brez pripore zaenkrat prodril pred vokalom le pri predlogu v, kjer je dopustna tudi varianta v [ʋ] očeh. Kadar bere izobražen Slovenec slovensko besedilo ali govori v javnosti, se potruži, da »lepo« izgovarja, in izgovarja v-je pred vokali zobnoustnično in s priporo, ko pa govori angleško, ne misli na zborni izreko, ampak reagira spontano, sledeč refleksom svojega vsakdanjega govora in od tod ta značilna napaka. Tako se pri kontrastivni analizi materinega jezika s tujim pokaže, da je pogovorna varianta v materinem jeziku, če se loči od zborne, odločujoča in je treba to upoštevati.

Mnogo hujši pa je problem za angleško govorečega Slovenca z /v/ pred soglasniki in na koncu besed. V slovenščini je tu tako v pogovornem jeziku kot v zborni izreki realiziran kot [ʋ], v angleščini pa kot [v].

⁶ France Bezlaj, Oris slovenskega knjižnega izgovora. Ljubljana 1939. Str. 12—13.

Nekaj takih primerov:

slovensko:	angleško:
glav ['gla:ɯ]	glove ['glʌv]
siv ['si:ɯ]	sieve ['siv]
sliv ['sli:ɯ]	sleeve ['sli:v]
rov ['rou]	rove ['rəʊv]
sevna ['se:ɯna]	seven ['sevn]
ovna [o:ɯna]	oven ['ʌvn]
ravni ['ra:ɯni]	evening ['i:vniŋ]
šavri ['ša:ɯri]	every ['evri]

V slovenščini je v teh položajih alofon [ɯ] obvezen. V našem jeziku tu ne moremo izbirati med [v] in [ɯ]. Zobnoustničnega trajnika s priporo kot realizacija /v/ v teh položajih v slovenščini kratko in malo ni. Naš jezikovni sistem ga ne dopušča. V tem sistemu smo zrasli, globoko je vsidran v nas, po pravilih tega sistema reagiramo. Slovenec ta [ɯ] povsem drugače občuti kot Anglež, ki je zrasel v svojem fonološkem sistemu. Za Slovence je [ɯ] še vedno neke vrste [v]. Za Angleža, ki ima tudi ta glas, in z njim pomensko loči besede, je to povsem drug glas, ki nima z /v/ nič skupnega. V angleščini je glas [ɯ] drug fonem, ki nastopa lahko v istem položaju kot /v/ in v kontrastu z njim. /v/ in /ɯ/ v angleščini torej lahko nastopata v istem položaju, se ne izključujeta in pomensko ločita besede. Pa ne da Slovenci ne bi znali izgovoriti [v] pred določenimi soglasniki. Saj vsak slovenski fonetik ve, da je fonetična realizacija /f/ pred zvenečim nezvočnikom [v], kot npr. v grof gre ['grɔv 'gre:]. Toda tako zelo smo fonemsko pogojeni, tako zelo mislimo in čutimo v mejah fonemov, da nam pri izgovorjavi angleškega /v/ to nič ne pomaga. Nepismen ali pismen Slovenec, ki ni fonetično izobražen, se še zaveda ne, da izgovarja v tem položaju [v]. Zanj je to še vedno nekaj [f].

Najmanj, kar se zgodi Slovincu, če izgovarja gornje besede po slovenskem fonološkem sistemu, je, da ga bo Anglež sicer razumel, a takoj vedel, da ni Anglež. Dostikrat bo v dvomu, ali gre za [v] ali [ɯ]: za [v] mu bo manjkala pripora, za angleški [ɯ] pa večja zaokroženost ustnic. Ali pa ga Anglež celo napačno razume, ker obstajajo, kot sem že omenila, v angleščini besede, ki jih fonema /v/ in /ɯ/ pomensko ločita. Naj navedem nekaj takih primerov iz našega seznama:

veal ['vi:l]	we'll ['wi:l]
vain ['vein]	wane ['weɪn]
verse ['vɜ:s]	worse ['wɜ:s]
vet ['vet]	wet ['wet]
rove ['rəʊv]	row ['rəʊ]

kjer pomeni beseda v levem stolpcu povsem nekaj drugega kot v desnem.

Iz slovenskega fonološkega sistema izvira tudi napaka, da za [v] vstavljamo [ɔ], kjer ga v angleščini ni.

slovensko:	zborna izreka:	pogovorna varianta:	angleško:
oven	['ɔ:vən]	['o:ɯn]	oven ['ʌvn]
seven	['se:vən]	['se:ɯn]	seven ['sevn]
krevelj	['kre:vəlʃ]	['kre:ɯl]	level ['levl]

Če nastopi v angleščini sklop [v] + zvočnik v končnem položaju, se po analogiji s slovensko zborna izreko v slovenskih ustih realizira z vrinjenim polglasnikom, ki v angleščini v gornjih besedah ni dopusten; ali pa pod vplivom pogovorne slovenščine brez polglasnika, zato pa v skladu s slovenskim fonološkim sistemom pred soglasnikom kot [ʋ]. Tako pogosta beseda kot je angleški števec »seven«, ki ga študenti izgovarjajo ali ['sevən] ali [seʋn], je živ dokaz za to. — V drugih sklopih, kjer angleškemu [v]-ju ne sledi zvočnik, kot npr. loved [l'ʌvd], solved [sɒlvd], doves [d'ʌvz], nimamo tendence, da bi vstavljali polglasnik, ker tudi v slovenščini ne razcepljamo sklopov z nezvočnikom v drugem delu sklopa.

Iz vsega navedenega je razvidno, da angleški fonem /v/ ni slovenski fonem /v/, fonološko sta različna. Le če gledamo fonetično, obstaja v slovenski zborni izreki alofon, ki je enak angleškemu. Primerjava je možna samo na fonetični ravni, ne na fonemski⁷. V položajih, kjer uporablja Slovenec alofon [ʋ], se mora

angleški [v] šele naučiti izgovarjati. Tu mu je domači fonološki sistem v veliko napoto. Ni se mu sicer treba učiti novega glasu, pač pa znanega glasu v novem položaju. To pa je, kot potrjuje tudi praksa, mnogo teže kot naučiti se nov glas, ki ga v materinem jeziku sploh ni, npr. za Slovenca angleški x (pisano th)⁸. V tem primeru interferenca fonološkega sistema materinega jezika odpade: če se učeča oseba že ne more okoristiti z domačim fonološkim sistemom, pa je ta sistem vsaj ne moti, ne deluje nanjo v negativnem smislu, kot je to primer z [v]-jem pred soglasniki in na koncu besed. Kajti če kje drži pregovor »stara navada železna srajca,« drži to prav gotovo za artikulacijske navade.

⁷ Glej tudi Ljubomir Mihailović, Kontrastivna analiza fonoloških sistema. Jugoslavenski projekt za kontrastivno analizo srpskohrvatskog i engleskog jezika. Prilozi i građa I. Zagreb 1969. Str. 30—34.

⁸ Tukaj se ne strinjam s težavnostno lestvico, kot sta jo poskusno postavila R. B. Stockwell in J. D. Bowen v 2. poglavju svoje izvrstne knjige s področja kontrastivne analize »The Sounds of English and Spanish«. Chicago 1965.